

1905. GADA REVOLŪCIJA VALMIERAS APRIŅĶĪ

Jurgis Krīgers

Valmieras Novadpētniecības muzejs

1905. gada revolūcija visplašāk skāra Valmieras apriņķa ziemeļu daļu, īpaši Rūjienu, Mazsalacu un Ainažus. Apriņķa centru Valmieru salīdzinot ar tuvāko apkārtni 1905. gada notikumi skāra mazāk.

1905. gada priekšvakarā iedzīvotāju skaita ziņā Valmieras apriņķis bija mazākais no četriem latviešu apdzīvotajiem Vidzemes apriņķiem, etniskajā ziņā – viens no viendabīgākajiem, kur 93,3% iedzīvotāju par dzimto valodu atzina latviešu valodu. Migrācija arī praktiski neskāra Valmieras apriņķi. 90,8% iedzīvotāju bija dzimuši šajā apriņķī, 7,8% sastādīja ienācēji no pārējās Vidzemes un tikai 1,2% bija dzimuši citās gubernās. Iedzīvotāju vairākums – 94% – dzīvoja laukos. Pārējie 6% divās pilsētās: Limbažos – 1,6 un Valmierā – 4,4, kas absolūtajos skaitļos 1897. gadā bija 5050 cilvēku. 1897. gadā Valmierā 76,5% iedzīvotāju bija latvieši, 11,95 vācieši, 6,5% krievi, bez tam bija arī neliels procents ebreju, igauņu un poļu.¹

Latviešu pilsonības stabilās pozīcijas un strādniecībasniecīgais skaits bija galvenais iemesls kādēļ revolucionārā kustība plaši nespēja izvērsties Valmieras pilsētā.

Aktīvākā Valmieras sabiedrības daļa 1905. gadā bija inteliģence un it sevišķi skolu jaunatne, kurus savā romānā „Valmieras puikas”, kas veltīts 1905. gada notikumiem Valmierā, apraksta P. Rozīts. 1897. gadā Valmierā bija 83,7% rakstīt pratēju, kas bija augstākais rādītājs Vidzemes pilsētu vidū.² Neapšaubāmi, ka augstā lasīt un rakstīt prasme varēja veicināja pilsētnieku vidū jaunu politisku ideju izplatīšanos.

Valmieras skolu audzēkņu vidū arvien vairāk nostiprinājās nacionālā pašapziņa un auga neapmierinātība ar pārkrievošanas politiku skolās, kas izpaudās dažādu slepenu pulciņu izveidē, kuros tika lasīti nelegālā literatūra un laikraksti.

1905. gada vasara un rudens uz apkārtējā fona Valmierā aizritēja mierīgi. Revolūcijas kulminācijas brīdī arī Valmierā notika LSDSP aģitatoru uzstāšanās un iedzīvotāju sapulces. Tika ievēlēta arī iedzīvotāju rīcības komiteja, kura gan aktīvu darbību tā arī nespēja uzsākt. Valmierai pieguļošajos Kauguru un Mūrmuižas pagastos rīcības komitejas vispār netika ievēlētas. Novembra beigās, kad apkārtnē plosījās melnā sotņa arī Valmieras iedzīvotāji sāka gādāt ieročus savai aizstāvībai, bet liela daļa savus ieroču nodeva uz jau pirmā policijas pieprasījuma. 1906. gadā laikraksts „Latvija” 11. februārī norādīja, ka Valmiera un tās tuvākā apkārtnē varētu būt pats klusākais un mierīgākais nostūris visā Baltijā.³

Pavisam citādāk notikumi risinājās Valmieras apriņķa ziemeļu daļā, Rūjienu un Mazsalacā.

1905. gada vasarā, tāpat kā daudzās citās vietās Vidzemē, Valmieras apriņķī revolucionārā kustība laukos iesākās ar petīciju iesniegšanu. Vieni no pirmajiem petīciju iesniedzējiem bija H. Endzeliņa Baltijas Lauksaimniecības biedrība.

Par 1905. gada notikumiem Rūjienā vērtīgas ziņas ir sniedzis vietējais skolotājs L. Alberings. Arī Rūjienas Zemkopības Biedrība, kas tika dibināta 1877. gadā un tajā bija pāri par 500 biedru, mēģināja iesniegt savu petīciju. Petīcijas tekstu uzdeva sastādīt skolotājiem L. Alberingam un M. Volkovam.⁴

Petīcijas svarīgākās prasības bija līdzīgas kā citām jau iesniegtajām: 1) Piešķirt Baltijai autonomiju ar pašvaldības tiesībām, 2) kroņa zemes sadalīt mazākās saimniecībās divzirgu zemju lielumā un piešķirt bezzemniekiem, 3) skolās un tiesās ļaut lietot latviešu valodu, 4) visas sabiedriskās nodevas un klaugas uzlikt vienlīdzīgi kā muižnieku, tā zemnieku zemēm, 5) atcelt muižnieku privilēģijas alkoholisko dzērienu ražošanā un pārdošanā, 6) ticības mācības stundas skolās un mājas bērnu pārklaušināšanu atbrīvot no mācītāju uzraudzības, 7) ļaut latviešiem pašiem lemt par baznīcas un draudzes lietām, mācītāju pieņemšanu u.c.⁵

Petīcijas apspriešanas dienā, kā atceras L. Alberings, lielā izrīkojumu zāle vēl nebija pieredzējusi tik lielu ļaužu pieplūdumu kā noliktā pilnsapulces dienā. Bija ieradušies visi apkārtējie muižnieki, mācītāji, pērminderi, tirgotāji, skolotāji, lauksaimnieki. Sapulci vadījis biedrības priekšsēdētājs Lodes barons Volfs, kurš deklarēja, ka petīcija esot pretlikumīga un pie reizes arī bezdievīga un tādēļ to aizliedza nolasīt, sacēlās tracis un Volfs pasludināja sapulci par slēgtu. L. Alberingam bija radies iespaids, ka lielākā daļa biedrības biedru petīcijai nesimpatizēja, ko viņš izskaidroja ar to, ka lielākā daļa Zemkopības biedrības biedri bija turīgi zemnieki, kas sasnieguši augstu labklājības līmeni un savos uzskatos bijuši stipri konservatīvi.⁶

Dažas nedēļas pirms petīcijas sapulces, pēc progresīvo skolotāju ierosinājuma bija sasaukta Rūjienas novada skolotāju konference. Vietējiem par lielu izbrīnu uz konferenci bija ieradušies abu Rūjienas draudžu mācītāji Grosbergs un Bērs, kaut gan tie nebija aicināti. Veco skolotāju pretestības dēļ tā arī konferencē neizdevās panākt skolas un mājas bērnu atbrīvošanu no mācītāju rokām.⁷

Tomēr Rūjienā neveiksme ar petīcijas iesniegšanu neapturēja dažādu saimniecisku, skolu un politisku prasību jautājumu apspriešanu mītiņos.

Pirmais mītiņš Rūjienā notika 1905. gada vasarā. Kā atceras L. Alberings, izziņotā dienā tautas gājiens formējās uz Rīgas ielas, pretī, pareizticīgo baznīcai. Arī pareizticīgo mācītājs M. Kārklīņš pievienojās vadītāju grupai pie sarkanā karoga gājiena priekšgalā, kas pārējos izraisīja lielu sajūsmu.⁸

Gājiens virzījās uz pilsētas saviesīgo biedrību. Lielā biedrības sarīkojumu zāle bija stāvgrūdām pilna. Par mītiņa vadītājiem uz visiem laikiem ievēlēja skolotāju un pagasta darbvedi J. Krauzi un par sekretāriem mirtiesas darbiniekus – tulku K. Lūsi un skrīveru K. Kluci. Runāts galvenokārt tika par patvaldību, parlamentāro valsts iekārtu, baznīcām,

skolām, tiesām, policiju, nodokļiem, muižnieku privilēģijām u. c. Pēc katras runas sapulcējošie pieņēma rezolūciju. Tauta parasti balsoja vai nu „nost”, vai „lai dzīvo”.⁹

Viens no svarīgākajiem rūjieniešu lēmumiem bija policijas likvidēšana un „tautas milicijas” dibināšana. Par milicijas priekšnieku ievēlēja ādu tirgotāju Lukstiņu. Tika pieņemti lēmumi par ieroču konfiskāciju muižniekiem un policijai un par rīcības komiteju ievēlēšanu. Skolās, pagastu namos un citās oficiālās iestādēs no sienām nolēma noņemt ķeizara ģimenes, slēgt krogus un reibinošo dzērienu tirgotavas. Šinī un turpmākos mītiņos lēma arī par citām politiskām un saimnieciskām lietām, skolām, tiesām u.t.t. Muižu dedzināšana šajās sapulcēs neatzina.¹⁰

Ap vasaras svētkiem Valmieras apriņķī mītiņi pie baznīcām kļuva par parastu parādību. Vēlāk atsevišķos gadījumos sākās arī streiki. Tā, piemēram, Rūjienā Goldbergas konfekšu fabrikā 12. septembrī izcēlās streiks. Streikotāji, apmēram 70 cilvēku, prasīja algu paaugstināšanu. 31. jūlijā Vidrižu kapu svētkos izcēlās sadursme starp vietējiem muižniekiem un no iespējams no Rīgas atbraukušajiem runātājiem. Smagi tika piekauti trīs muižnieki, kā rezultātā izcēlās apšaude, kuras laikā nošāva Džutas fabrika strādnieku K. Eglīti, kurš bija uzrāpies tribīnē un uzsācis runu, ievainoja vēl arī divus zemniekus.¹¹

Ap Mārtiņiem muižnieki sāka atstāt muižas un devās uz pilsētu, arī karaspēks atstāja laukus.

Šajā laikā, revolucionārās kustības veicināšanai, LSDSP CK nosūtīja arī uz Rūjienu un Mazsalacu savu oficiālo pārstāvi jeb reprezentu K. Grīnhofu. Viņš uzsāka aktīvu darbību, piedaloties tautas sapulcēs un rīcību komiteju vēlēšanās, ne vien Rūjienā un Mazsalacā, bet apkārtējos pagastos.¹²

17. oktobrī Mazsalacas pagasta namā notika iedzīvotāju sanāksme, lai ievēlētu pagasta amatpersonas. Šajā sapulcē par Mazsalacas pagasta pārstāvjiem un Latvijas pagastu pārstāvju kongresu Rīgā 19. novembrī ievēlēja J. Muižnieku un pagasta rakstveža palīgu Jāni Lapsiņu.¹³

Mazsalacā revolucionārās kustības vadību bija uzņēmis no Rīgas atbraukušais strādnieks, bijušais mazsalacietis K. Bočs. Pirmā tautas sapulce Mazsalacā notika 30. oktobrī, Saviesīgās biedrības telpās. K. Bočs Pēc dieva vārda ienācis baznīcā, sauca, lai visi no turienes nākot uz tautas sapulci Saviesīgās biedrības namā. Drīz vien tur neesot bijusi brīva neviena vieta. Sapulcē tika aicināts cīnīties pret patvaldību un muižniekiem. Oktobrī un novembrī Mazsalacā tautas sapulces kļuva par ierastu parādību. Dažkārt dalībnieku skaits sasniedza pat tūkstoti. Sapulces bieži vien beidzās ar plašām demonstrācijām. Mītiņi notika pat rudens negaisā uz klaja lauka. Kā atceras aculiecinieki Mazsalacas notikumu galvenais organizators vienmēr bija K. Bočs.¹⁴

Mazsalacā tautas sapulcēs prasības bija līdzīgas kā visur citur. Lēma par skolu, baznīcas, par muižnieku privilēģiju atcelšanu un vietējās pašpārvaldes lietām. Mazsalacā rīcības komiteja tika vēlēta 30. novembrī. Komitejas priekšgalā atradās K. Bočs, vēl tika ievēlēti Jaunmuižnieku māju saimnieks J. Apsītis, Raganas pagasta skolas skolotājs T.

Zalbergs, Mazsalacas kurpnieks K. Students un citus. Komitejas sēdeklis atradās Valtenbergas pagasta namā, kurā uzturējās arī K. Bočs. Vecie ierēdņi un varas vīri tika atbrīvoti no amatiem. Nolēma boikotēt valdības iestāžu vēlēšanas. Tāpat, kā Rūjienā arī Mazsalacā tika pieņemts lēmums izveidot „tautas miliciju”.¹⁵ Dažu simtu cilvēku lielu miliciju izdevās savākt īsā laika posmā. Tautas milicijas tika organizētas arī apkārtējos pagastos.¹⁶

29. novembrī Mazsalacā notika plašs mītiņš, kurā piedalījās arī tautas milicija – vairāki simti vīru un ap 30 – 40 jātnieki, apbruņojušies lielākoties ar medību bisēm un zobeniem.¹⁷

Kā izriet no apsūdzības raksta Mazsalacas sacelšanās lietā, sākotnēji cilvēku pieplūdumu tautas milicijas rindās sekmēja arī novembra beigās izplatītās baumas par zagļu un laupītāju bandas ar nosaukumu „melnā sotņa” parādīšanos. Tādējādi vismaz daļa cilvēku tautas milicijā droši vien iestājās bailēs par savu un savas mantas drošību nevis politisku motīvu vadīti. LSDSP aģitatori mītiņos gan norādīja, ka „melno sotņu” organizējot muižnieki, lai cīnītos ar zemniekiem. Šajā nolūkā vācu muižnieki glabājot ieročus un atbalstot vadību. Tomēr drīz vien par „melno sotņu” sāka saukt visus tos, kas nebija revolucionārās kustības piekritēji. Cīņa ar „melno sotņu” pamazām pārauga cīņā ar valdību.¹⁸

Šādu sākotnējo iedzīvotāju priekšstatu par „melno sotņu” apstiprina arī gadījums Valmierā. Laikraksts „Baltijas Vēstnesis” ziņoja, ka pilsētā 27. novembrī izcēlušās nopietna panika. Bija paklīdušas ziņas, ka postīdami un laupīdami muižas un zemnieku mājas Valmierai tuvojoties apmēram 3000 vīru liels pulks. Valmierā tika steigā aiznagloti ar dēļiem veikalu logi un durvis. Ugunsdzēsējiem tika dots rīkojums, „melnai sotņai” nākot, ūdeni netaupīt un gāzt to pūlī. Pat zaldāti tika nostādīti Gaujas tilta sardzē. Vēlāk izrādījās, ka satraukumam nebija nekāda pamata. Pēc šī atgadījuma, kaut arī ziņas izrādījās nepatiesas, pilsētnieki tomēr, rūpējoties par savu drošību, sāka organizēt paš aizsardzības vienības. „Baltijas Vēstnesis” dzēlīgi piezīmēja, ka minētās vienības patrolē tikai Rīgas ielā, kur atrodas lielie veikali un par nomalēm neliekas ne zinīs.¹⁹

Rūjienā un Mazsalacā milicijas apbruņošanai decembra sākumā tika gādāti ieroči, apbruņojot vietējo muižniekus un policijas iecirkņus. Lielākoties ieroči gan bija vienkāršas medību bises. Laikraksts „Rīgas Avīze” ziņoja, ka Rūjienas un Mazsalacas revolucionāri dabūjuši 100 revolverus arī no Somijas, kurus bija Terejokos piespiests nopirkt kādam komijam no Pēterburgas.²⁰ Jāpiebilst, ka sākotnēji viss revolucionāru akcijas norisinājās bez lieliem incidentiem, un nekur nekas netika postīts un dedzināts.

4. decembrī Mazsalacas tautas miliči ieradās Valtenbergu muižā, lai iegūtu ieročus. Pilī revolucionāriem izdevās iegūt no barona un muižas kalpiem 11 šautenes un 4 revolverus. Muižas īpašnieks barons Fitingofs deva solījumu, ka neturēs muižā karaspēku, ja tās ierastos.²¹ Vecajam baronam Arnoldam Fitinghofam revolucionārā komiteja garantēja drošību.²²

5. decembrī Mazsalacā no apkārtējām muižām ieradās ap 200 bruņoti kalpi, kas devās uz Panteni, Sēļiem un Vecati, kur vietējiem muižniekiem konfiscēja ieročus un

munīciju. 6. decembrī revolucionāri ieradās Braslavas muižā, kura piederēja baronam E. Ceimernam. Tur izdevās iegūt 6 šautenes un 3 revolverus. Šajā pašā dienā tika atbruņota arī Orgishofas muižā.²³

7. decembrī tautas milicija Mazsalacā aizturēja uradņiku nama tēvu, kurš bija atgriezies no atvaļinājuma, un noturēja viņu Silasburgas pagasta nama aresta telpās divas diennaktis. Sakarā ar to, ka uradņiks bija vairākiem iedzīvotājiem bija aizņēmis naudu, bet parādus nebija atdevis. Lai apmierinātu parādnieku prasības, tika nolemts pārdot uradņika zirgu. Pēc tam viņu atbrīvoja.²⁴

K. Bočs sāka aktīvi darboties arī tuvējos igauņu pagastos. 7. un 8. decembrī Mazsalacas tautas miliči bija devušies uz Jerjankas pagastu Pērnavas apriņķī, kur uz mītiņu bija sapulcējušies vietējie igauņu zemnieki. K. Bočs teica runu latviešu valodā, ko sapulcējušiem pārtulkoja igauņu valodā. K. Bočs aicināja vietējos nemaksāt muižniekiem renti, neklausīt pavēli dienēt karaspēkā un ieteica organizēt tautas miliciju. Nav gan zināms, kādu iespaidu uz igauņiem K. Boča runa atstāja. Pēc mītiņa Mazsalacas tautas miliči kopā ar igauņu zemniekiem (nav gan zināms cik daudzi) devās uz tuvējo Saarhofas muižu, kas piederēja baronam Ungernam – Šternbergam, un pieprasīja ieročus. Izdevās iegūt 8 šautenes un 2 revolverus. Atņemtos ieročus aizveda uz Mazsalacu nevis atstāja igauņiem. Aizejot K. Bočs paziņoja, ka muižā kā sociāldemokrātiskās partijas pārstāvis paliks latvietis G. Nidermanis. Viņam uzdeva aizstāvēt muižu no „melnās sotņas” un citiem ienaidniekiem, bet, ja rastos vajadzība, nekavējoties ziņot uz Mazsalacu. Trūkst gan ziņu par palikušā G. Nidermaņa sekmēm, darbojoties igauņu vidū.²⁵

Muižnieku atbruņošana igauņu pagastos prasīja arī pirmos upurus tautas miliču rindās. Mazsalacas tautas milicijas dalībnieks Roberts Šnaiders atminas, ka pēc Mazsalacas tuvākās apkārtnes muižu apstaigāšanas, tika nolemts doties uz Pollites muižu, kas atradās uz igauņu un latviešu pagastu robežas. Tautas miliči bija pieraduši muižās nekādu pretestību nesastapt, un tāpēc arī šoreiz nekādi sagatavošanās darbi netika veikti. Ap 20 vīru lielo miliču pulciņu muižas kalpi sagaidīja ar šauteņu zalvēm. Trīs tautas miliči tika nogalināti, pārējie pēc neveiksmīgā uzbrukuma atkāpās.²⁶

K. Bočs un K. Grīnhofs nebija vienīgie no Rīgas atbraukušie, kas aktīvi piedalījās komiteju vēlēšanu organizēšanā. Piemēram, Vecates pagastā rīcības komiteju esot palīdzējis noorganizēt kāds Rīgas strādnieks, arī LSDSP biedrs. Sīkākas ziņas par viņu nevarēja pat sniegt šo notikumu dalībnieks P. Birzgalis, kurš pats tika ievēlēts komitejā.²⁷

Bauņu pagastā pirmais mītiņš notika 13. novembrī. Mītiņu sasauca un vadīja atkal K. Grīnhofs. Arī tur lēma par rīcības komitejas vēlēšanām.²⁸

Arī citos Valmieras apriņķa pagastos šajā laikā tika ievēlētas rīcības komitejas.

Pēc 17. oktobra manifesta un pagastu delegātu kongresa laukos iezīmējās jauns pavērsiens. Šajā laikā Rūjienā un Mazsalacā jau sāka atklāti uzstāties LSDSP lauku organizācijas „Liesma” biedri. Novembra otrajā pusē laukos plašos apmēros notika mītiņi, kuros tika apspriestas prasības, notika rīcības komiteju vēlēšanas. Dibinājās arī vietējo skolotāju birojs un sociāldemokrātu legālie pulciņi.

6. decembrī Rūjienā notika pilsētas pārvaldes un tiesas vēlēšanas. 11. decembrī Rūjienā no Mazsalacas tautas miliči, ieradās apmēram 100 cilvēki. Pie pilsētas robežas viņus ar orķestri sagaidīšu rūjienieši, un uz tirgus laukuma fotogrāfs E. Kalcenavs viesus ar sagaidītājiem nofotogrāfēja. Zīmīgs ir fakts, ka nedaudz vēlāk pirmo reizi Baltijas guberņu vēsturē fotogrāfija kalpoja kā lietiskais pierādījums vainīgo vajāšanā. Pēc šīs fotogrāfijas tautas miliči tika viegli atpazīti un apcietināt.²⁹

Pēc svinīgās sagaidīšanas, Mazsalacas tautas milicijas vadonis K. Bočs teica īsu runu un pārmeta rūjieniešiem, ka tie vēl nav savu policiju atbrūņojuši. Tūlīt pat tika pieņemts lēmums doties uz policiju. Iespaidīgajam gājienam ierodoties policijā, tās priekšnieks Prižialgovs bez mazākās pretošanās atdeva savu mazkalibra šauteni un vecmodīgo revolveri. Par tādu glēvulību valdība viņu vēlāk atstādināja no amata.³⁰

Viens no Rūjienas tautas milicijas vadītājiem E. Āboltiņš un mazsalacietis K. Bočs sapūlcējošiem paziņoja, ka tuvākais tautas milicijas uzdevums būs Pērnavas garnizona un policijas atbrūošana, jo tad būšot iespējams Pērnavas ostā no kuģa saņemt nemierniekiem atvestos ieročus. K. Bočam bija sakari igauņu revolucionāru Jaanu Sihversu un vēl dažiem. Decembra sākumā Rūjienā ieradās daži igauņi no Pērnavas un lūdza, lai palīdzot jaunas iekārtas organizēšanā. Igauņi stāstīja, ka Pērnavas garnizona zaldāti esot labi saaģitēti un revolucionāru uzbrukuma gadījumā daudzi bez cīņas nolikšot ieročus.³¹ Igauņu sniegto ziņu atbilstību patiesībai pārbaudīt ir sarežģīti. Tāpat nav zināms cik liels atbalsts Pērnavā bija Jaanam Silversam un viņa biedri. Liekas, ka K. Bočs igauņu sniegtās ziņas sākotnēji uztvēra ļoti nopietni un nekritiski.

13. decembrī ar vilcienu no Rūjienas stacijas Rūjienas un Mazsalacas revolucionāri devās ceļā uz Pērnavu. Tuvākajā igauņu stacijā Moisekilā tiem pievienojās apmēram daži desmiti igauņi. Pa ceļam vilciena ešelons piestāja Tidnicas stacijā, lai iegūtu papildus ieročus un munīciju netālu esošajā Tignicas muižā. Aplencot muižu izcēlās neliela apšaude ar muižas kalpiem, kurā gan neviens necieta. Tignicas muižā izdevās iegūt vairākas šautenes. Tomēr ceļu turpināt uz Pērnavu nebija iespējams, jo pienāca ziņas, ka vairākās vietā ir izjaukts sliežu ceļš un pilsētā atrodas arī vairāki pulki labi apbruņotu zaldātu, kuri ieročus nolikt, acīm redzot, negrasījās. Pretī atbraukušie Pērnavas delegāti mēģināja pierunāt visus turpināt ceļu. Viņus atbalstīja arī K. Bočs un E. Āboltiņš. Tomēr lielākā daļa tautas miliču nepiekrita doties tālāk. 14. decembrī vilciena sastāvs atgriezās Rūjienas stacijā.³²

Liela mēroga akciju Rūjienas un Mazsalacas tautas milicija grasījās rīkot arī Volpites muižā Igaunijā, kur pēc ievāktajām ziņām it kā bija nocietinājušies apkārtējie muižnieki. Par uzbrukumu Volpitei muižnieki acīmredzot bija zinājuši, jo naktī tautas miličiem pilij tuvojoties, uz viņu pusi tika raidīts lielgabala šāviens, kas uzbrucējus pārsteidzis. Vāji apbruņotie un lielākoties tiesu vispār bez ieročiem, tie neriskēja iet uzbrukumā un naktī atgriezušies mājās. Šī akcija bija sākotnēji paredzēta veikt kopā ar igauņu revolucionāriem, bet tie noteiktajā laikā un vietā nebija ieradušies.³³

L. Alberings savās atmiņās norāda, ka iespējams brauciens uz Volpites muižu bijis pašu muižnieku izprovocēts, lai būtu iemesls no valdības pieprasīt karspēku savai aizsardzībai. Viņš norāda, ka tautas milicijas izbraucienā esot piedalījusies Naukšēnu

muižas pārvaldnieka fon Hibenta sieva žēlsirdīgās māsas formā un lomā, kas nekad agrāk nebija redzēta latviešu sabiedrībā, un pēkšņi tā piedalās pret muižniekiem vērsta pasākumā. Dažus mēnešus vēlāk, kādā ģenerāļa Orlova jātnieku virsnieku ballē Rūjienas biedrības zālē, fon Hibeneta kundze uz zirga iejājusi iekšā, un oficiēri to godājuši par „naša matuška”, suminājuši un ar visu zirgu urraujoši. Šo stāstu L. Alberingam bija stāstījis pulkvedis Ādolfs Sprincis no Naukšēniem, kas arī bija piedalījies šajā ballē.³⁴

Tajā pašā laikā Rūjienas apkārtnes muižnieki bija salasījušies vienkopus barona E. Krīdenera piederošā Endzeles muižā, kur tos neviens netraucēja. Kopumā Rūjienas revolucionāri bija miermīlīgi. Tās muižas, kuras bija pametuši īpašnieki, pat apsargāja, lai melnsimtnieki neizprovocētu muižu ēku dedzināšanu, kas derētu par iegānu militārās aizsardzības pieprasīšanu no valdības.³⁵

Rūjienas un Mazsalacas Revolucionāriem bija arī nodoms izjaukt jaunkareivju iesaukšanu cara armijā. Kad no Valmieras apriņķa kara komisijas jaunkareivji personisko lietu nokārtošanai uz dažām dienām tika atlaisti mājās, rīcības komitejas nolēma tos atturēt no atgriešanās Valmierā. Tā kā arī Pērnavā piederēja pie Valmieras kara apgabala, tad igauņu jaunkareivji veco zaldātu pavadībā speciālā vilcienā brauca cauri Rūjienai un pa ceļam uzņēma jauniesaucamos. Rūjienas miliči lielākoties ar medību bisēm bruņojušies nolēma vilcienu aizturēt stacijā. Tomēr vilciens apstājās nedaudz pirms stacijas, visticamāk, ka vilciena vadītājam bija zināms par revolucionāru nodomiem. No vilciena izkāpa igauņu kareivji un atklāja uguni stacijas preču šķūni aiz kura bija paslēpušies miliči. Negaidīti pārsteigti, revolucionāri atkāpās. Atkāpjoties tika ievainots un pakritis kurpnieks Groziņš, kuru sagūstīja kareivji. Kā atceras L. Alberings, pēc šīs neveiksmes daudzi jaunkareivji, kas stacijā nemaz nebija ieradušies, paši lūkoja kā ātrāk nokļūt Valmierā. Kara apriņķa priekšnieks Valmierā novēlojušos sodīja tikai ar divām dienām aresta.³⁶

Novembra un decembra notikumu rezultāta lielākā daļā Valmieras apriņķi reālā varā jau atradās revolucionāru rokās.

Novembrī un decembrī rīcības komitejas bija ievēlētas jau 51 no 56 Valmieras apriņķa pagastiem.³⁷

Gada beigās pagastu rīcības komitejas jau bija uzsākušas konkrētus darbus. Sāka sadalīt nodokļus, atcelt muižnieku privilēģijas, ievēlēt draudžu komitejas, kārtot skolu lietas un veikt citus darbus.

Tomēr visu šo laiku no amata atstādinātie vecie žandarmi neuzkrītošā kārtā mēģināja noskaidrot revolucionāru mājvietas. To savāktās ziņas vēlāk izmantoja soda ekspedīcijas.³⁸

1905. gada nogalē notikumu vilnis sasniedza augstāko kāpumu arī Valmieras apriņķī. 22. novembrī Vidzemē tika izsludināts kara stāvoklis.

Būtisks jautājums ir par sociāldemokrātu lomu revolūcijas notikumos Valmieras apriņķa ziemeļu daļā. Rūjienā pirmais sociāldemokrātu pulciņš izveidojās 1904. gadā, bet

1905. gadā izveidojās sociāldemokrātiskā organizācija „Liesma”, kurai nedaudz vēlāk bija liela nozīme revolūcijas notikumos. Tās priekšgalā atradās E. Āboltiņš un no Rīgas atbraukušo kādreizējais rūjienietis K. Grīnhofs. „Liesmā” galvenokārt ietilpa vietējās kartonāžas un konditorijas fabrikas strādnieki.³⁹

Mazsalacā nelegāls sociāldemokrātu pulciņš izveidojās 1903. gadā. Sākotnēji tajā bija 5 – 6 dalībnieki, kuri pārstāvēja vietējo inteliģenci. 1905. gadā Mazsalacas sociāldemokrātu pulciņš iekļāvās „Liesmas” sastāvā. Revolūcijas priekšvakarā pulciņa bija iestājušies jauni biedri, tomēr precīzs to skaits nav zināms. Tāpat arī ir grūti spriest par sociāldemokrātu ietekmi vietējā sabiedrībā pirms 1905. gada notikumiem. Spriežot pēc to dalībnieku niecīgā skaita, to ietekme diez vai varētu nosaukt par nozīmīgu.

Sociāldemokrātu pulciņu darbība izpaudās nelegālās literatūras un sevišķi uzsaukumu izplatīšanā. Vietējiem Rūjienas un Mazsalacas sociāldemokrātiem nebija arī būtiska loma 1905. gada vasarā, kad aizsākās revolucionārā kustība laukos. Spriežot pēc aculiecinieku liecībām, sākotnēji galvenie nemieru rīkotāji 1905. gadā nāca no Rīgas. Tā, piemēram, mazsalacietis P. Birzgalis atceras, ka 1905. gada augustā ar plostiem no Rīgas ieradušies vairāki braši zēni. Tie Mazsalacā un Matīšos izdemulēja kroņa degvīna pārdotavas. Tie bija tie paši, kas arī iesaistījās, jau iepriekš pieminētajā, bruņotā sadursmē Matīšos.⁴⁰

Pēc 17. oktobra manifesta sociāldemokrātijas pulciņi Rūjienā un Mazsalacā sāk darboties legāli. Darbība īpaši aktivizējas, kad ieradās pieminētie LSDSP Centrālās Komitejas propagandisti K. Grīnhofs, E. Āboltiņš un K. Bočs, kurš kļuva pazīstamāko personu 1905. gada notikumos Valmieras apriņķī. Tādēļ ir vērts ieskatīties viņa biogrāfijā.

Krišjānis Bočs bija dzimis 1875. gada 21. maijā Valmieras apriņķa Dīķeru pagastā (tagadējā Ķoņu pagastā), kā rokpeļņa dēls. Mācījies vietējā pagastskolā. 1898. gadā no Rūjienas pārceļas uz Rīgu, kur strādā par podnieku Heflingera celulozes fabrikā Dīnemindes ielā. Tur viņš noorganizēja sociāldemokrātu pulciņu un bija tā vadītājs. Pateicoties savām īpašībām K. Bočs sevi pierādīja, kā teicams LSDSP organizators darbā. Par savu aktīvo darbību viņš tika apcietināts un ievietots Rīgas centrālcietumā. 1905. gadā oktobrī, pēc atbrīvošanas no cietuma, K. Bočs ierodas Mazsalacā.⁴¹

Šie trīs revolucionāri nebija vienīgie, kuri revolūcijas laikā atgriezās savā dzimtajā pusē, lai aktīvi piedalītos revolucionārā darbībā. Zīmīgi, ka 55000 Rīgas iedzīvotāju vidū, kas 1897. gadā reģistrēti kā citos Vidzemes apriņķos dzimušie, daudzi bija ienācēji no Valmieras puses. Nākdami lielākoties no laukiem, tie ieplūda Rīgā, galvenokārt papildinot fabriku strādnieku skaitu. Tur daļa no viņiem kļuva par LSDSP biedriem un aktīviem cīnītājiem. 1905. gadā daži no tiem atgriežas dzimtajā pusē. Arī daļa Valmieras apriņķa jaunieši, kuri studēja Rīgā un Tērbatā, kļuva par aktīviem LSDSP biedriem kā, piemēram, Jānis Straujāns un Jānis Asars, kuri aktīvi piedalījās revolūcijas kustībā Valmieras apriņķī.⁴²

Šiem atbraukušajiem bija liela nozīme 1905. gada notikumu attīstībā Valmieras apriņķī. Kaut arī trūkst tiešu liecību, tomēr neapšaubāmi, ka viņu darbība dzimtajā pusē

bija tieši saskaņota ar LSDSP vadību, kas bija ieinteresēta revolucionārās kustības veicināšanā laukos.

Pēc K. Boča ierašanās Mazsalacā LSDSP rindās iestājās ar vien vairāk jaunu biedru. Partijā uzņemtās personas, lielākoties bija jauni cilvēki. Tie parasti nēsāja sarkanas lentītes un staigāja apbruņojušies.⁴³

Izvērtējot Rūjienas un Mazsalacas tautas milicijas darbību, pārsteidz lielais cilvēku skaits, kuri iesaistījās tās rindās. Ņemot vērā, ka Rūjienas un Mazsalacas miestiņu kopā apkārtējo pagastu iedzīvotājiem nepārsniedza dažus tūkstošus, apmēram 300 vīri, kas iesaistījās tautas milicijā ir uzskatāms par lielu skaitli. Rūjienas un Mazsalacas tautas milicijas nav uzskatāma par kaujinieku grupām, kuras būtu spējīgas veikt kādu nopietnu militāru akciju, kā to mēģināja atspoguļot padomju laiku publikācijās. Tās dalībnieku apziņā tautas milicija bija paš aizsardzības vienības, kurām bija jānodrošina kārtība un iedzīvotāju drošība jaunajos apstākļos, kaut arī tās vadītāji K. Bočs un E. Āboltnišs, iespējams, gribēja tās redzēt, kā LSDSP uzticamas kaujas spējīgas vienības. Zināms, ka tautas miliči neatdzina vardarbības pielietošanu, konfiscējot muižās ieročus, un muižu dedzināšanu. Aplūkojot tautas miliciju, ka iedzīvotāju paš aizsardzības vienības var arī izskaidrot, kādēļ tautas milicijas vienības nemaz nedomāja par pretestības izrādīšanu soda ekspedīcijām. Lielākā daļa cilvēku, kas iesaistījās tautas milicijas rindās, iespējams, arī pilnībā neapzinājās iespējamās sekas, kas draudēja par šādu rīcību. 1905. gada nogalē valdīja vispārējais brīvības gars un pārliecība par gaidāmajām pārmaiņām. Visi cerēja, ka drīzumā viņu pusē gatavojas nostāties ar daudzas karspēks daļas. Piemēram, tautas milicijas vadītājam K. Bočam par to nebija nemazāko šaubu.⁴⁴ Ņemot vērā vispārējo noskaņojumu, miličiem nevar arī pārmest viņu vieglprātību, nofotogrāfējoties kopbildē, kas daudziem vēlāk izrādījās liktenīga.

Decembra vidū revolūcijas nomierināšanai Vidzemē vispirms Valkā ieradās ģenerāļa Orlova soda ekspedīcija. 20. decembrī soda ekspedīcija 6 – 700 dragūni ar 4 lielgabaliem devās Rūjienas virzienā. Ģenerālim Orlovam bija ziņas it kā par 8000 bruņotajiem strādniekiem pilsētā, kas, protams, neatbilda patiesībai.⁴⁵ Sasnieguši pilsētu, tie tūlīt pat ielenca Rūjienu, uzstādīja lielgabalus un pieprasīja 10 minūšu laikā nodot ieročus un nemiernieku vadoņus. Tā kā prasības netika izpildītas, tika izšauti 6 lielgabala šāviņi uz pilsētas sabiedrības namu, kurā atradās revolucionāru galvenā mītne. Rūjienieši steigā pagatavoja baltos karogus. Starp soda ekspedīcijas virsniekiem bija arī apkārtējo muižnieku dēli. Ekspedīcija Rūjienā arestēja ap 50 cilvēku. Pirmos apcietinātos zaldāti sita ar nagaikām. Rīcības komitejas loceklis Jānis Norvilis un citi dabūjuši 25 sitienus. Pēc tam uz ielām kaudzē sakrāva dedzināšanai nemiernieku mantas.⁴⁶

Pēc soda ekspedīcijas rīkojuma par biedu citiem, tika nošauts galdnieks Jānis Golde. Jāni Goldi bija apsūdzējis Karķēnu mājas saimnieks par to, ka viņš pagatavojis koka lielgabala modeli ar, ko it kā grasīties šaut par melno sotņu.⁴⁷

Ja soda ekspedīcijas sarakstā minētās personas nebija mājās, tad represijām tika pakļauti to radnieki. Parādījās daži nodevēji, kuri ar medību bisēm staigāja pa pilsētu un uzrādīja revolūcijas darbiniekus. Tautas milicijas galvenos vadītājus Lukstiņu un Krauzi apcietināt neizdevās, jo tie pēdējā brīdī bija paspējuši no aplenktās pilsētas izkļūt. Naktī

arestētie tika aizdzīti uz Rūjienas staciju, gausākos uzmundrinot ar šauteņu sitieniem, no kurienes tie tika aizsūtīti uz Pleskavas cietumu.⁴⁸ Tomēr precīzu ziņu par cietušajiem šīs nemiernieku „nomierināšanas” laikā trūkst.

21. decembrī soda ekspedīcija ieradās Mazsalacā. Valtenbergas muižas īpašnieks barons Fitinghofs bija uzrādījis dragūniem rīcības komitejas locekļus un citus revolucionārus. Apcietināto revolucionāru mājas ar mantību tūlīt pat nodedzināja. Soda ekspedīcijas dalībnieki pārņākšņoja Valtenbergas muižā un nākamā rītā kopā ar 20 apcietinātajiem atstāja Mazsalacu.⁴⁹ Arī Mazsalacā tautas milicija viņiem nekādu pretestību neizrādīja. Galvenie tautas milicijas vadoņi K. Bočs un K. Grīnhofs aizbēga uz Rīgu, bet drīz vien atgriezās.⁵⁰

22. decembrī Rūjienas un Mazsalacas pusē sāka atjaunoties vecās pagastu valdes. Revolucionāriem konfiscētie ieroči tika savesti Rūjienā, kur atradās soda ekspedīcijas štāba mītne.⁵¹

23. decembrī soda ekspedīcija Mazsalacas pusē nošāva divus Sēļu muižas kalpus Liepu un Zālīti, kuri bija atpazīti pēc jau pieminētās fotogrāfijas. Liepa bija viens no Tautas milicijas aktīvākajiem dalībniekiem, savukārt Zālītis bija piedalījies pagastu delegātu kongresā Rīgā.⁵²

Pēc Rūjienas un Mazsalacas „nomierināšanas” daļa soda ekspedīcija devās tālāk uz Valmieras pusi.

Sakarā ar notikušo 27. decembrī pie Mazsalacas Sniedzēnu kalnā K. Bočs un K. Grīnhofs noorganizēja tautas sapulci (tajā piedalījās ap 1000 cilvēku), kurā nolēma nodedzināt Valtenbergas muižu un nogalināt Fitinghofu tāpēc, ka tas bija pārkāpis savu solījumu neturēt muižā kareivjus un kazakus.⁵³ Tautas sapulcē bija arī tādi, kas uzdrošinājās iebilst pret muižas dedzināšanu. Piemēram, skolotājs Kļaviņš aizrādīja, ka dedzināšana nav īstais cīņas līdzeklis, jo tādējādi tiks iznīcināta skaista pils, ko vēlāk varētu izmantot tautas vajadzībām. Tomēr tūlīt pat pūļa neapmierinātības dēļ mainīja savas domas. Tika arī izvirzīts priekšlikums, ka piesardzības dēļ dedzināšanu vajadzētu izdarīt maskētām personām, tomēr sapulcējušies tam nepiekrita.⁵⁴ Pēc sapulces pūlis izdemulēja pagasta namu, krogu un valsts degvīna veikalu. Tanī pašā dienā tika nodedzināta arī Valtenbergas muiža un tai pieguļošais alu brūzis. Pilī dedzinātājiem neizdevās sastapa jauno baronu Oskaru Fītinghofu tikai viņa tēvu, kuram tika pavēlēts pili nekavējoties atstāt.⁵⁵

Reaģējot uz šiem notikumiem nākamajā dienā uz no Rūjienas Mazsalacu atauļoja soda ekspedīcijas 25 dragūnu. Pamanījuši pie nodegušās muižas cilvēku pūli, kas bija sapulcējies aplūkot muižas paliekas, tie tūlīt pat metās tiem virsū. Cilvēki ieraudzījuši jātniekus sāka bēgt, bet drīz vien tika panākti. Daži tika uz vietas tika nonāvēti. Vairāki tika arī apcietināti.⁵⁶ Laikraksts „Baltijas Vēstnesis” rakstīja, ka karaspēkam pie muižas krāsmatām pretojušies apmēram 2000 revolucionāru, un kādi 28 no tiem nošauti.⁵⁷ Šie skaitļi šķiet tomēr ir pārspīlēti, jo apstiprinājumu citos avotos tiem nevar gūt. Ticamākas liekas Mazsalacas novadpētnieka N. Lustes sniegtās ziņas par 6 nogalinātajiem, kurus viņš arī min vārdos.⁵⁸

Otrā soda ekspedīcija apbraukāja visus Mazsalacas draudzes pagastus. Aktīvākie revolūcijas dalībnieki tika arestēti un nosūtīti uz Valku, kur darbojās laiku kara tiesa. Daļu nāvessodu izpildīja uz vietas. Šādā kārtā tika nogalināti pēc N. Lustes ziņām apmēram 30 cilvēku. Dažiem no tiem nebija nekāda sakara ne ar tautas miliciju, ne ar jaunajam pašpārvaldes iestādēm. Tos, kurus nosūtīja uz Valku, apcietinājumā turēja 2 – 3 nedēļas. Daļu sodīja ar rīkstēm, uzskaitot 200 – 300 sitienus.⁵⁹

Soda ekspedīcijas skāra visus Valmieras apriņķa pagastus, kā arī apriņķa pilsētas Limbažus un Ainažus. Īpaši soda ekspedīcijas vērsās pret vietējo pagasta skolu skolotājiem, kuri bija iestājušies par latviešu valodu skolās. Jāpiebilst, ka daudzos gadījumos LSDSP aģitatorus, kuriem bija svarīga loma nemieru kustībā soda ekspedīcijām neizdevās notvert. Zīmīgs ir arī apstāklis, ka starp soda ekspedīcijās ietilpušajiem dragūniem daļa bija latvieši. Tāpat daudzos gadījumos nemiernieku īpašumu dedzināšanā piedalījās nevis karavīri, bet privātpersonas.⁶⁰

Vairākas pagastos soda ekspedīcija apmeklēja divas vai trīs reizes. 1906. gada sākumā Mazsalacā tie ieradās regulāri, lai apcietinātu bijušo notikumu aktīvākos dalībniekus. Mazsalacā arī it kā noņemta pastiprināta lauku policijas grupa, kas sastāvēja no uradņikiem un strazņikiem. Tās uzdevums bija apzināt un arestēt pēc iespējas vairāk revolucionārus. Pagastiem no katrām mājām bija uz revolucionāru tvrstīšanu jādod viens vai divi cilvēki.⁶¹

No soda ekspedīcijām cieta arī valmierieši. 1906. gada 7. janvārī izraisījās incidents starp zaldātu patruļu un diviem iereibušiem garāmgājējiem, kuri bija prasījuši zaldātu patruļai iedot pašaut ar plintēm. Zaldāti nebija tiem pievērsuši nekādu uzmanību, tādēļ iereibušie mēģinājuši ieročus tiem izraut no rokām. Abus aizturēja un pēc ģenerāļa Orlova pavēles nākamajā dienā nošāva.⁶² 12. janvārī Valmierā nošāva vēl kādu cilvēku.⁶³ Tie bija vienīgie nogalinātie valmierieši revolūcijas laikā.

Valmierā vairākas personas tika arī arestēti. Cieta arī toreizējais lopkopības instruktors Valmierā, nākamais Latvijas Republikas ministru prezidents Kārlis Ulmanis, kurš bija publicējis kasmīgu rakstu pret cara patvaldību žurnālā „Lauksaimnieks” par ko viņu apsūdzēja par valsts un sabiedriskās iekārtas graušanu un uz pusgadu ieslodzīja Pleskavas cietumā.⁶⁴

Ja runā par nemiernieku sociālo piederību, tad jāpiezīmē, ka 1905. gada nemieri bija pārņēmuši visus latviešu sabiedrības slāņus. Piemēram, 1906. gada 5. janvārī soda ekspedīcija Ainažos arestēja un nošāva 9 cilvēkus starp kuriem bija aptiekārs, tirgotājs, trīs muižās rentnieki un četri vecsaimnieki.⁶⁵

Pēc revolūcijas kulminācijas daļa cīnītāju pēc sacelšanās apspiešanas iesaistījās mežabrāļu kustībā – vairāki desmiti Valtensbergas muižas dedzinātāju slēpās Skulberģu pagasta kroņu mežos. Mežabrāļu rīcība izpaudās atsevišķos muižas riju un šķūņu dedzināšanas gadījumos.⁶⁶ Tomēr aktīvu cīņu tie nebija spējīgi uzsākt. Mežabrāļu skaits 1905. – 1906. gada ziemā Mazsalacas apkārtnē sasniedza pēc N. Lustes aprēķiniem 70 cilvēku.⁶⁷

Daļa no mežabrāļiem vēlāk emigrēja uz ārzemēm. Daži no emigrācijas atgriezās tikai 1917. gadā. Tomēr lielākā daļa revolucionāru palika uz vietas.⁶⁸

Pēc Mazsalacas „nomierināšanas” K. Bočs devās uz Dundagas mežiem, un 1906. gada decembrī viņu arestēja Rīgā.⁶⁹ E. Āboltiņš zem cita vārda aktīvi darbojās Liepājā, kur to arestēja 1907. gada aprīlī. Viņš tika apsūdzēts par piedalīšanos nelegālas kareivju militāras organizācijas darbībā. Tomēr viņš drīz nokļuva brīvībā, jo policija nebija viņu atpazinusi, kā Rūjienas revolucionāru. 1908. gadā E. Āboltiņu Alūksnē arestē atkārtoti, bet šoreiz viņš tiek atpazīts.⁷⁰

1906. gada sākumā sākās sistemātiska aktīvāko nemiernieku meklēšana. Uz gada beigām Valmieras cietums bija pārpildīts, un tajā atradās vairāk nekā simts ieslodzīto, kaut arī nav precīzi zināms cik no tiem bija ieslodzīti par savu darbību 1905. gada revolūcijas notikumos.

Sarežģīti ir arī nosakāms 1905. gada notikumos kopējais cietušo un bojā gājušo Valmieras apriņķa iedzīvotāju skaits. Kopumā dažādās represijās cietušo personu loks Valmieras apriņķī bija neapšaubāmi plašs un mērāms vairākos simtos, tomēr ir ļoti pretrunīgas ziņas par nemieru laikā bojā gājušajiem. Nevar piekrist padomju laikos izteiktajiem apgalvojumiem par simtiem nošauto nemiernieku Valmieras apriņķī vien. Zināms, ka nemiernieku sodīšanai ar nāvi nebija reta parādība, tomēr katrā ziņā par masveida slepkavošanu laikam nevar tomēr runāt. Precīzi ir zināmas 45 personas, kuras soda ekspedīcijās laikā tika sodītas ar nāves sodu.⁷¹ Lielākā daļa no viņiem tika nošauti Rūjienā, Mazsalacā un Aināžos. Gandrīz visi no tiem bija piedalījušies rīcības komiteju darbībā, kā arī sastāvējuši tautas milicijā. 1905. gada notikumos bojā gājušo apriņķa iedzīvotāju varēja būt lielāks, jo pie tiem netika pieskaitīti tie, kuri gāja bojā sadursmēs ar soda ekspedīciju un citos incidentos. Jāņem vērā arī apstākļi, ka Rūjienas un Mazsalacas tautas milicija nebija iesaistīta sadursmēs ar soda ekspedīciju. Nemiernieki nenogalināja arī nevienu muižnieku vai cara armijas karavīru, kas iespējams varētu izsaukt daudz plašākas un nežēlīgākas represija. Tomēr bojā gājušo skaits apriņķī diez vai varēja pārsniegt simtu.

1908. gadā no 10. līdz 24. jūnijam Rēvelē pagaidu kara tiesā risinājās Rūjienas un Mazsalacas sacelšanās prāva. Uz apsūdzēto sola sēdās 65 tiesājamie.⁷² Lielais tiesājamo skaits ir izskaidrojams jau ar iepriekš minēto fotogrāfiju un Rūjiena revolucionāru kārtības sēžu protokoliem, kurus nepaspēj iznīcināt un tie nokļuva valdības rokās. Vispirms tika izskatīta „Rūjienas republikas” lieta. Apsūdzētos tiesāja piespriežot katorgu vai ieslodzījumu cietumā. Ieslodzījumā tiem nācās pavadīt no 10 – 15 gadiem. Divdesmit no viņiem jau pēc dažiem gadiem bija miruši dažādos cietumos, lielākoties Šliselburgā.⁷³ Tā paša gada oktobrī Rēvelē tiesāja arī Mazsalacas nemierniekus. Tiesas spriedumi mazsalaciešiem bija bargāki nekā rūjieniešiem.⁷⁴ Kā liecinieki tika izsaukti vairāk nekā 100 personas. Kopā Mazsalacas lietā par vainīgiem atzina 23 personas.⁷⁵ Astoniem no viņiem piesprieda nāves sodu, tie visi bija cilvēki no 22 – 33 gadiem. Spriedumu izpildīja tikai K. Bočam. Pārējiem nāvessodu nedaudz vēlāk nomainīja pret mūža katorgu.

No tiesas izdevās izvairīties vienīgi E. Āboltiņam, kurš apcietinājumā simulēja vājprātīgo. 1914. gadā viņš jau atradās brīvībā un darbojās dažādās arodbiedrībā Rīgā.

Pēc padomju varas krišanas 1920. gadā E. Āboltiņš devās uz Padomju Krieviju, kur 30. tajos gados krita par upuri Staļina represijām. Krievijā nonāca arī rūjienieši K. Klucis un K. Lūsis, kuri padomju laikā tur arī ieņēmuši atbildīgus amatus. Vēlāk par dzīvi Padomju Krievijā K. Lūsis rakstīja: „Es degu kā svece un sadegu, bet tas nav tas, par ko mēs piektā gadā cīnījāmies!” Latvijā viņš neatgriezās un mira Maskavā.⁷⁶

Pārējo aktīvāko revolucionāru likteņi bija dažādi. Rūjienietis Lukstiņš devās uz Šveici no kurienes Latvijā vairs nekad neatgriezās. Cits Rūjienietis Krauze pēc oktobra revolūcijas atgriezās un dzīvoja pie brāļa Valmieras tuvumā. 1919. gadā lieliniekiem atkāpjoties, viņu pie Līdzdēniem un nošauj pašu ļaudis.⁷⁷

Rūjienas pareizticīgo mācītāju Martiņu Kārkliņu kā cara ticības reprezentu ar cietumu nesodīja, bet trīs mēnešus viņu turēja stingrā mājās arestā. Pēc tam viņš atkal varēja pildīt mācītāja pienākumus.⁷⁸

¹ *Mieriņa A.* 1905. Gada brāzmas pār Valmieru un tās apkaimi || Pāvils Rozītis. Valmieras Puikas. - Rīga, 1988, 350. lpp.

² Tur pat, - 354. lpp.

³ Laikraksts "Latvija", 1906, 11,11. feb.

⁴ *Alberings L., Līcis Ed.* Rūjiena. – Vasteras, 1978, 81. lpp.

⁵ Turpat, – 82. lpp.

⁶ Turpat, – 82. lpp.

⁷ Turpat, – 82. lpp.

⁸ Turpat, – 82. lpp.

⁹ Turpat, – 82. lpp.

¹⁰ Turpat, – 82. lpp.

¹¹ *Mieriņa A.* 1905. Gada brāzmas pār Valmieru un tās apkaimi || Pāvils Rozītis. Valmieras Puikas. - Rīga, 365. lpp.

¹² *Luste N.* Vētra pār Salacu || Laikraksts "Liesma", 1965, 12, 22. jan.

¹³ Valmieras novadpētniecības muzeja bibliotēka apsūdzības raksta kopija. Orģināls atrodasLVVA, f. 3288. apr. 1., 272. l.

¹⁴ *Luste N.* Vētra pār Salacu || Laikraksts "Liesma", 1965, 12, 22. jan.

¹⁵ Valmieras novadpētniecības muzeja bibliotēka apsūdzības raksta kopija. Orģināls atrodasLVVA, f. 3288. apr. 1., 272. l.

¹⁶ *Alberings L., Līcis Ed.* Rūjiena. – Vasteras, 1978, 84. lpp.

¹⁷ Valmieras novadpētniecības muzeja bibliotēka apsūdzības raksta kopija. Orģināls atrodasLVVA, f. 3288. apr. 1., 272. l.

¹⁸ Valmieras novadpētniecības muzeja bibliotēka apsūdzības raksta kopija. Orģināls atrodasLVVA, f. 3288. apr. 1., 272. l.

¹⁹ Laikraksts "Baltijas Vēstnesis", 1905, 267, 6. dec.

- ²⁰ Laikraksts "Rīgas Avīze", 1905, 202, 14. sept.
- ²¹ Laikraksts "Baltijas Vēstnesis", 1905, 267, 6. dec
- ²² *Luste N.* Vētra pār Salacu || Laikraksts "Liesma", 1965, 15, 27. jan.
- ²³ Valmieras novadpētniecības muzeja bibliotēka apsūdzības raksta kopija. Orģināls atrodasLVVA, f. 3288. apr. 1., 272. l.
- ²⁴ Turpat
- ²⁵ *Luste N.* Vētra pār Salacu || Laikraksts "Liesma", 1965, 16, 29. jan.
- ²⁶ *Luste N.* Vētra pār Salacu || Laikraksts "Liesma", 1965, 24, 12. feb.
- ²⁷ *Luste N.* Vētra pār Salacu || Laikraksts "Liesma", 1965, 19, 3. feb.
- ²⁸ Valmieras novadpētniecības muzeja bibliotēka apsūdzības raksta kopija. Orģināls atrodasLVVA, f. 3288. apr. 1., 272. l.
- ²⁹ *Alberings L., Līcis Ed.* Rūjiena. – Vasteras, 1978, 84. lpp.
- ³⁰ Turpat, – 84. lpp.
- ³¹ *Luste N.* Vētra pār Salacu || Laikraksts "Liesma", 1965, 24, 12. feb.
- ³² Valmieras novadpētniecības muzeja bibliotēka apsūdzības raksta kopija. Orģināls atrodasLVVA, f. 3288. apr. 1., 272. l.
- ³³ *Alberings L., Līcis Ed.* Rūjiena. – Vasteras, 1978, 84. lpp.
- ³⁴ Turpat, – 84. lpp.
- ³⁵ Turpat, – 86. lpp.
- ³⁶ Turpat, – 86. lpp.
- ³⁷ Turpat, – 86. lpp.
- ³⁸ Turpat, – 86. lpp.
- ³⁹ *Luste N.* Vētra pār Salacu || Laikraksts "Liesma", 1965, 9, 16. jan.
- ⁴⁰ Turpat, - 1965, 9, 16. jan.
- ⁴¹ *Endrupis R., Feldmnis U.* 1905. gada Revolucija. 1 sējums – Rīga, 1933, 77. lpp.
- ⁴² *Mieriņa A.* 1905. Gada brāzmas pār Valmieru un tās apkaimi || Pāvils Rozītis. Valmieras Puikas. - Rīga, 352. lpp.
- ⁴³ *Luste N.* Vētra pār Salacu || Laikraksts "Liesma", 1965, 11, 20. jan.
- ⁴⁴ Valmieras novadpētniecības muzeja bibliotēka apsūdzības raksta kopija. Orģināls atrodasLVVA, f. 3288. apr. 1., 272. l.
- ⁴⁵ *Luste N.* Vētra pār Salacu || Laikraksts "Liesma", 1965, 29, 19. feb.
- ⁴⁶ *Alberings L., Līcis Ed.* Rūjiena. – Vasteras, 1978, 87. lpp.
- ⁴⁷ *Luste N.* Vētra pār Salacu || Laikraksts "Liesma", 1965, 29, 19. feb.
- ⁴⁸ *AlberingsL., Līcis Ed.* Rūjiena. – Vasteras,1978, 87. lpp.
- ⁴⁹ *Luste N.* Vētra pār Salacu || Laikraksts "Liesma", 1965, 33, 26. feb.
- ⁵⁰ Valmieras novadpētniecības muzeja bibliotēka apsūdzības raksta kopija. Orģināls atrodasLVVA, f. 3288. apr. 1., 272. l.

- ⁵¹ *Luste N.* Vētra pār Salacu || Laikraksts "Liesma", 1965, 33, 26. feb.
- ⁵² Turpat, - 1965, 33, 26. feb.
- ⁵³ Valmieras novadpētniecības muzeja bibliotēka apsūdzības raksta kopija. Orģināls atrodas LVVA, f. 3288. apr. 1., 272. l.
- ⁵⁴ *Luste N.* Vētra pār Salacu || Laikraksts "Liesma", 1965, 39, 9. mart.
- ⁵⁵ Valmieras novadpētniecības muzeja bibliotēka apsūdzības raksta kopija. Orģināls atrodas LVVA, f. 3288. apr. 1., 272. l.
- ⁵⁶ *Luste N.* Vētra pār Salacu || Laikraksts "Liesma", 1965, 39, 9. mart.
- ⁵⁷ Laikraksts "Baltijas Vēstnesis", 1905, 268, 31. dec.
- ⁵⁸ *Luste N.* Vētra pār Salacu || Laikraksts "Liesma", 1965, 43, 16. mart.
- ⁵⁹ Turpat, - 1965, 43, 16. mart.
- ⁶⁰ *Alberings L., Līcis Ed.* Rūjiena. – Vasteras, 1978, 85. lpp.
- ⁶¹ *Luste N.* Vētra pār Salacu || Laikraksts "Liesma", 1965, 44, 17. mart.
- ⁶² Laikraksts "Baltijas Vēstnesis", 1906, 14, 14. jan.
- ⁶³ *Mieriņa A.* 1905. Gada brāzmas pār Valmieru un tās apkaimi || Pāvils Rozītis. Valmieras Puikas. - Rīga, 1988, 369. lpp.
- ⁶⁴ Laikraksts "Mājas Viesis", 1905, 52, dec.
- ⁶⁵ Laikraksts "Jaunā Dienas Lapa", 1906, 21, 14. jan.
- ⁶⁶ *Luste N.* Vētra pār Salacu || Laikraksts "Liesma", 1965, 43, 16. mart.
- ⁶⁷ Turpat, - 1965, 43, 16. mart.
- ⁶⁸ *Luste N.* Vētra pār Salacu || Laikraksts "Liesma", 1965, 44, 17. mart.
- ⁶⁹ Turpat, - 1965, 44, 17. mart.
- ⁷⁰ *Luste N.* Vētra pār Salacu || Laikraksts "Liesma", 1965, 43, 23. mart.
- ⁷¹ *Endrups R., Feldmnis U.* 1905. gada Revolūcija. 1 sējums – Rīga, 1933, 469. lpp.
- ⁷² Valmieras novadpētniecības muzeja bibliotēka apsūdzības raksta kopija. Orģināls atrodas LVVA, f. 3288. apr. 1., 272. l.
- ⁷³ *Alberings L., Līcis Ed.* Rūjiena. – Vasteras, 1978, 87. lpp.
- ⁷⁴ Turpat, – 87. lpp.
- ⁷⁵ Turpat, – 87. lpp.
- ⁷⁶ Turpat, – 88. lpp.
- ⁷⁷ Turpat, – 87. lpp.
- ⁷⁸ Turpat – 88. lpp.